

تاریخ کتاب و کتابخانه از صدر اسلام

« ۲ »

۱- علم از نظر اسلام

۲- اولین کتابی که در اسلام نوشته شده

۳- صاحب تالیفات کثیره را بشناسید

۴- اولین کتابخانه عمومی اسلام

دنیای قبل از اسلام در آتش جهل و نادانی میسوخت ، دزدی و غارتگری از کارهای روزمره آنان بود. آفتاب اسلام طلوع کرد و بنام بدبختی ها خاتمه داد ، مهمترین مطلبی را که اسلام اهمیت داد علم و دانش بود دستور داد مسلمانان معلوماتی را که کسب کرده اند برشته تحریر در آورند ، این کار چند فایده دارد یکی آنکه معلومات آنها محفوظ میماند و در حال فراموشی ، بنوشته های خود مراجعه میکنند و دیگر آنکه علوم کسی را برای نسل آینده خود باقی گذارند تا اخلاف آنها استفاده کامل ببرند ، فایده دیگرش آنکه زحمات چندساله آنان از بین نرود .

اولین کتابی که در اسلام نوشته شد

اولین کتابی که در اسلام بمنظور پایدار بودن علم برشته تحریر درآمد بقلم توانای امام اول شیعیان حضرت علی علیه السلام بود این کتاب را صحیفه کامل نام نهادند ، باین ترتیب نوشته شده که پیغمبر اکرم (ص) املاء مینمود و حضرت امیر مینوشت . در این کتاب تمام حلال و حرام نگاشته شده است و حضرت امیر کتاب دیگری در دیات (۱) نوشته و آنقدر باین کتاب اهمیت میداد که همیشه با خود برمیداشت و بغلاف شمشیرش آویزان میکرد (۲) .

سپس ابورافع قبطنی شیعی خادم پیغمبر کتابی در سنن و قضایا و احکام نوشت . این مطلب بمرور ایام اهمیت بسزائی پیدا کرد که دیگران هم دست بنوشتن زیه و آثاری از خود باقی گذاشتند .

این روش در زمان صادقین علیهما السلام باوج عظمت رسید تا جائی که هر يك از شاگردان حضرت صادق (ع) دارای تالیفاتی در علوم متفرقه شدند؛ برای اینکه خوانندگان محترم بیشتر بمعارف اسلام پی ببرند ناگزیریم که نمونه ای را ذکر کنیم .

صاحب تالیفات کثیره را بشناسید

ابوهوسی جابر بن حیان (۳) از شاگردان امام جعفر صادق (ع)

(۱) جریمه مالی است که از طرف شرع مقرر شده تا در مقابل جرم مرتکبه که بر بدن وارد شده و موجب یا خراشی گردیده بمجنی علیه پردازد .

بقیه در صفحه بعد

(۲) تاسیس الشیبه ، علامه صدر

شیمی دان نامی جهان و اسلام است . مطلبی که مورد نظر ماست تالیفات این مرد است . البته اگر بخواهیم تمام تالیفات جابرا که در افواه مردم منتشر است برشته تحریر در آوریم بدرازا میانجامد ، زیرا تصنیفات وی را در تمدن اسلام و عرب بیش از هزار نوشته اند ما ناچاریم در اینجا مشهورترین کتب او را ذکر نمائیم . کتب جابر بچهار قسمت تقسیم میشود .

- ۱- کتبی که مولف الفهرست آنها را ذکر کرده و آنها تئیکه چاپهای معروف با نسخه خطی آنها محفوظ است
- ۲- کتب معروف او که هنوز در عالم عربی شهرتی ندارد ولی در اروپا مشهور است
- ۳- کتبی که در الفهرست ذکر گردیده و آن کتب یا باسم تنها معروف شده یا وجود خارجی دارد
- ۴- کتبی که فقط عنوان آنها معروف میباشد

(۳) جابر پسر حیان طوسی در سال ۹۱ یا ۹۲ قمری در طوس خراسان بدنیا آمد، پدرش از جمله داروگران بوده است چون شیعه بود و با ابو مسلم ارتباطی داشته عمال بنی امیه او را دستگیر کرده و کشتند . جابر چون جوان بود با سپاهیان شیعه بکوفه آمد و از آنجا خدمت حضرت صادق رسید و چون شیعه زاده بود حضرت باو علاقه داشت و از نزدیکان حوزه درس گردید . جابر تمام معلومات خود را از حضرت صادق فرا گرفته بدلیل آنکه جابر برای خویشتن استادی جز حضرت صادق نشان نداد و همه جا اعتراف میکنند که آنچه را وی میداند از برکت تعلیمات آن بزرگوار است

کتبی که مولف الفهرست ذکر کرده و آنها بی‌کتاب چاپی معروف یا نسخه‌های خطی آنها موجود است

- ۱- کتاب (اسطقس الاس اول) در سال ۱۸۹۱ م- با چاپ سربی در هندوستان طبع شده
- ۲- کتاب (اسطقس الاس الثانی) جزء دومش در سال ۱۸۹۱ م- با چاپ سربی در هندوستان چاپ شده
- ۳- کتاب (اسطقس الاس الثالث) با چاپ سربی در سال ۱۸۹۱ م- طبع شده در هندوستان
- ۴- کتاب (تفسیر الاسطقس) این کتاب بنکتابهای سه گانه قبل اضافه میشود
- ۵- کتاب (الواحد الاول) نسخه‌ای از آن در شعبه عربی کتابخانه ملی پاریس در کلکسیون ۲۶۰۶ موجود است
- ۶- کتاب (الواحد الثانی) فعلا در کتابخانه ملی پاریس کلکسیون ۲۶۰۶ موجود است
- ۷- کتاب (الرکن) علوم انسانی
- ۸- کتاب (البیان) که در سال ۱۹۸۱ در هندوستان چاپ شد
- ۹- کتاب (النور) در هندوستان بسال ۱۹۸۱ چاپ عربی شده
- ۱۰- کتاب (الزیبق) بر تلو مولف فرانسوی طبع کرد و در کتابخانه ملی پاریس در کلکسیون ۲۶۰۶ موجود است
- ۱۱- کتاب (الشعر) يك نسخه آن در بریتیش موزیوم در کلکسیون ۷۷۲۲ نمره وجود دارد
- ۱۲- کتاب (التبویب) يك نسخه در کتابخانه ملی پاریس در

- کلیکسیون ۲۶۰۶ موجود است
- ۱۲ - (کتاب (الدرۃ المکنونه) در بریتیش موزیوم يك نسخه موجود است
- ۱۴ - ۱۵۵ کتاب (الشمس) و کتاب (القمر) در کتابخانه ملی پاریس در کلیکسیون ۲۶۰۶ موجود است
- ۱۶ - کتاب (الترکیب) در کتابخانه ملی پاریس در کلیکسیون ۲۶۰۶ يك نسخه موجود است
- ۱۷ - کتاب (الحيوان)
- ۱۸ - کتاب (الاسرار) يك نسخه آن در بریتیش موزیوم در کلیکسیون ۱۳۴۱۸ نمره ۱۴ وجود دارد
- ۱۹ - کتاب (الارض) که برتلو آنرا در کلیکسیون لندن نمره ۴۴ بدست آورده و چاپ کرده است
- ۲۰ - کتاب (الترکیب الثانی) يك نسخه آن در کتابخانه ملی پاریس در کلیکسیون ۲۶۰۶ وجود دارد
- ۲۱ - کتاب (التذکیر) که بانگلیسی نیز ترجمه شده است
- ۲۲ - کتاب (الاستمام) يك نسخه آن در بریتیش موزیوم نمره ۸۲۲۹ موجود است
- ۲۳ - کتاب (الخواص) يك نسخه آن در بریتیش موزیوم نمره ۴۰۴۱ در کلیکسیون ۲۳۴۱۹ محفوظ است
- ۲۴ - کتاب (الاحجار) در سال ۱۸۹۱ در هندوستان چاپ شده است

۲۵ - کتاب (الروضه) جلدقی دز کتاب خودبنام نهایته الطلب
آنرا ذکر کرده است .

۲۶ - کتاب (المنافع) در کتابخانه برلین خطی نمره ۴۱۹۹
محفوظ میباشد

۲۷ - (ایضاح) در سال ۱۹۸۱ در هندوستان چاپ سربیه شده است

۲۸ - کتاب (مصححات افلاطون) يك نسخه آن در اسلامبول
کتابخانه راغب پاشا کلکسیون ۹۶ نمره ۴ محفوظ است :

۲۹ - کتاب (الضمیر) يك نسخه آن در کتابخانه ملی پاریس
کلکسیون ۲۶۰۶ محفوظ است .

۳۰ - کتاب (الموازین) در کتابخانه جمعیت شیمیائی پاریس
موجود است .

۳۱ - کتاب (الملك) برتلو از نسخه لی-دن نمره ۴۴۰ در
کلکسیون عربی یافته است

۳۲ - کتاب (الریاض) در کتابخانه بودلی نمره ۷۰ موجود است (۱)
این کتبی که بانام و نشانی دقیق ذکر شد آثار یکی از شاگردان
امام ششم است .

ونکته قابل دقت اینجاست که بانبودن وسائل امروز. باچه سعی
تمامی اقدام بنوشتن نمود و آثاری از خود باقی گذاشته است پس معلوم
شد که مسلمین دز نوشتن کتب گوی سبقت را از همه مردم جهان

ر بوده و خود ایشان نیز در تاسیس کتابخانه پیشقدم بوده اند .

اولین کتابخانه عمومی در اسلام

قبل از اینکه فرمانروایان دست بناسیس کتابخانه عمومی بزنند دزبین مردم کتابخانه دیده میشد، و باعلاقه و افری کتب مورد نظر خود را جمع آوری میکردند، البته باید در آن روز، زحمت زیاد متحمل شد که کتابی تهیه شود زیرا باید مطالب آنرا روی پوست و چرم و پارچه و غیره بنویسند و باین طرز کتابی را مهیا کنند. بالاخره با این زحمت زیاد تشنگان کتاب در منازل خود کتاب فراوان جمع میکردند تا حدی که مینویسند کتابخانه شخصی ابوعمر و بن علاء اطاقی بود و تا سقف این اطاق کتاب چیده شده بود، همینطور در باره اصمعی و حماد و ابوعبیده و غیره میگویند صاحب کتب فراوان بوده اند .

اما کتابخانه ایکه تمام مردم بتوانند استفاده کنند در دسترس نبود. تا بسعی خلفای عباسی اولین کتابخانه عمومی تاسیس شد و همگان توانستند از آن بهره ببرند. خلفای عباسی چون علاقه فراوان بکتاب و کتابخانه داشتند در بغداد کتابخانه ای بنا نهادند و بیت الحکمه اش نامیدند، احتمال میرود هارون موسس آن بوده و ترجمه های عربی کتب طبی و علمی و تالیفات اسلامی را در آنجا جمع کرد و پس از وی یحیی بن خالد برمکی، از هند کتابهایی آورده و باین کتابخانه افزود، و سپس که هارون، انقره و سایر شهرهای روم را فتح کرد. تعدادی کتاب از این نقاط به بیت الحکمه فرستاد .

در زمان وی دارالترجمه متعدد دایر گشت ، کتابهای یونانی سریانی - فارسی - هندی - قبطی بر کتابهای این کتابخانه افزوده شد ، مردم که علاقه مامون را بکتاب دیدند کتابهای مختلف و متنوع به بیت الحکمه تقدیم داشتند .

در بیت الحکمه شعبه ای مخصوص برای ترجمه و استنساخ کتاب و تالیف تاسیس شد. علان شعوبی ایرانی از کسانی بود که در این کتابخانه مشغول استنساخ بوده و نامبرده انساب و اخبار عرب را خوب میدانست دیگر محمد بن موسی خوارزمی ، ستاره شناس مشهور بود که برای تالیف و مطالعه به بیت الحکمه می آمد . و دیگر یحیی بن ابی منصور موصلی و فضل بن نوبخت و بنی شا کر و غیره بودند که مرتب بکتابخانه می آمدند ، مدیران بیت الحکمه سهل بن هارون فارسی (۱) و سلم بودند که مطالبی از فارسی بعربی ترجمه میکردند .

معلوم میشود بیت الحکمه را ایرانیان اداره میکردند و ایرانیان هم برای مطالعه ، مراجعه میکردند . بالاخره عظمت این کتابخانه بجایی رسید که تعداد کتابهایش روز بروز زیادتر میشد و بگفته جرجی زیدان تعداد کتابها به ۴۰۰۰۰۰۰ جلد رسیده است . بحث دنباله دارد بخواست خدا در شماره آینده آمار جالبی از کتابخانه های اسلامی ملاحظه خواهید فرمود .